

Національна академія наук України
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього
НАН України»

Г. В. Возняк

**Бюджетна політика розвитку регіонів
України: сучасна парадигма
та орієнтири подальших реформ**

Монографія

Львів 2016

УДК 336.14 :332.1 (477)

В64

*Рекомендовано до друку вченою радою
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»
(протокол № 6 від 23 червня 2016 року)*

Рецензенти:

- Алексєєв І. В.** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка»;
- Кузнєцова А. Я.** доктор економічних наук, професор, перший проректор Університету банківської справи;
- Шульц С. Л.** доктор економічних наук, професор, завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Науковий редактор:

- Сторонянська І. З.** доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Возняк Г. В.

- В64 Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ** : [монографія] / Г. В. Возняк ; НАН України. — Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2016. — 520 с.

ISBN 978-966-02-7975-9

Монографія присвячена дослідженню сучасних теоретико-методологічних та прикладних проблем, що стосуються особливостей формування та реалізації бюджетної політики розвитку регіонів України. Акцентовано увагу на проблемах бюджетного забезпечення розвитку регіонів України. Висвітлено особливості бюджетної політики в умовах реформування системи міжбюджетних відносин в Україні. Проаналізовано вплив бюджетної децентралізації на соціально-економічні процеси в регіонах. Розроблено концептуальну основу бюджетної політики розвитку регіонів. Визначено напрями удосконалення механізмів формування та реалізації бюджетної політики у розв'язанні проблем регіонів. Подано нове бачення зміни підходів до фінансового вирівнювання територій, яке дозволить згладжувати фінансові дисбаланси та сприятиме макроекономічній стабільності держави.

Для науковців, економістів, керівників органів управління різних рівнів влади, всіх, хто цікавиться питаннями регіонального розвитку та регіональних фінансів.

УДК 336.14 :332.1 (477)

© Возняк Г. В., 2016

© ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», 2016

ISBN 978-966-02-7975-9

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи бюджетної політики розвитку регіонів	11
1.1. Теорія і методологія бюджетної політики розвитку..	11
1.2. Сутність, функції та принципи організації бюджетної політики розвитку регіону	38
1.3. Регіональний розвиток: теоретична концептуалізація	68
1.4. Еволюція сучасних теорій і парадигм регіонального розвитку в умовах суспільних трансформацій	87
Розділ 2. Бюджетна політика в умовах реформування системи міжбюджетних відносин	117
2.1. Організаційно-правові основи формування та реалізації бюджетної політики в Україні.....	117
2.2. Бюджетна політика в умовах трансформації фінансових основ місцевого самоврядування в Україні.....	140
2.3. Бюджетне вирівнювання розвитку регіонів як складова системи міжбюджетних відносин	159
Розділ 3. Бюджетна політика у фінансовому забезпеченні розвитку регіонів України	181
3.1. Науково-методичні підходи до аналізу бюджетного забезпечення регіонів.....	181
3.2. Проблеми в системі бюджетного забезпечення регіонального розвитку в Україні	202
3.3. Стан та тенденції реалізації бюджетної політики в Україні.....	215
3.3.1. Доходи місцевих бюджетів та їх роль у фінансовому забезпеченні розвитку регіонів....	218
3.3.2. Особливості розподілу та фінансування видатків місцевих бюджетів України.....	233

3.3.3. Аналіз та оцінка трансфертного вирівнювання фінансового забезпечення розвитку регіонів....	254
3.3.4. Аналіз бюджетних дисбалансів регіонів України	267
3.4. Комплексна оцінка бюджетного забезпечення розвитку регіонів України.....	278
Розділ 4. Бюджетна децентралізація: можливості та виклики	289
4.1. Бюджетна децентралізація як фактор державного впливу на процеси регіонального розвитку	289
4.2. Інструментарій оцінювання впливу бюджетної децентралізації на економічний розвиток регіонів.	306
4.3. Бюджетна децентралізація та економічний ріст регіонів України: просторово-динамічний аналіз ..	318
4.4. Компаративний аналіз вітчизняної та зарубіжної практики реалізації бюджетної децентралізації	331
Розділ 5. Стратегічні орієнтири модернізації бюджетної політики розвитку регіонів	353
5.1. Нова парадигма і нові принципи бюджетної політики розвитку регіонів України в умовах існуючих викликів	353
5.2. Місцеві запозичення як інструмент забезпечення розвитку регіонів	383
5.3. Напрями та засоби вдосконалення бюджетної політики на регіональному рівні.....	403
Післямова	419
Список використаних джерел.....	423
Додатки.....	449

ПЕРЕДМОВА

Стратегічні прагнення України до реалізації моделі сталого розвитку економіки та впровадження європейських стандартів життя зумовлюють посилення уваги до механізмів формування та реалізації бюджетної політики країни та її регіонів.

Сучасні реалії доводять, що тенденції розвитку регіонів України останніх років характеризувалися: зростаючою концентрацією економічної активності як на національному (проявилися в нагромадженні ресурсів розвитку в м. Києві), так і на регіональному рівні (в обласних центрах); поглибленням міжрегіональних диспропорцій; зниженням економічної ініціативи та послабленням дієвих стимулів до саморозвитку; високим ступенем централізації влади та ресурсів; падінням темпів виробництва тощо. За таких умов бюджетна політика супроводжувалася надмірним регулюванням, а отже, концентрацією фінансових ресурсів у «центрі» з поступовим їх скороченням на регіональному рівні та зростанням ролі міжбюджетних трансфертів вирівнювання, була орієнтована на підтримку, а не на розвиток регіонів, недостатньо мірою відповідала стратегічним завданням розвитку українського суспільства.

Потреба в дослідженні комплексної наукової проблеми формування та реалізації ефективної бюджетної політики розвитку регіонів України зумовлена: запитом на підвищення якості державного управління на всіх рівнях та у різних сферах економічної політики, формуванням фінансово спроможного місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади та бюджетної системи; станом сучасного суспільства та наростаючою потребою в посиленні громадянського впливу на підготовку та прийняття публічних рішень; євроінтеграційним курсом країни та необхідністю імплементації європейських стандартів місцевого самоврядування; хронічним дефіцитом фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування на виконання делегованих повноважень та нестабільністю їхніх власних дохідних джерел; непрозорістю формування показників місцевих бюджетів та роз-

поділом обсягів міжбюджетних трансфертів; обмеженим доступом місцевих бюджетів до ринку запозичень тощо.

Особливої гостроти дослідження набуває у світлі пріоритетних завдань Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» та Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, відповідно до яких бюджетна політика розвитку регіонів повинна бути спрямована на реалізацію стратегічних пріоритетів України, сприяти розкриттю потенціалу розвитку регіонів на засадах бюджетної децентралізації та саморозвитку, удосконаленню міжбюджетних відносин, розширенню повноважень регіональних органів управління, зближенню результатів діяльності економіки регіону до потреб громади тощо.

Поглиблене вивчення окресленої проблематики актуалізується відсутністю комплексного теоретико-методологічного дослідження та пояснюється необхідністю переосмислення закономірностей впливу інструментів та важелів бюджетної політики на розвиток регіонів, а також відшукування наукових рішень щодо адекватної відповіді на суспільні виклики.

Різні аспекти окресленої проблематики стали предметом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Зокрема, теоретичні основи цього напрямку знань сформовано працями західних науковців Дж. Б'юкенена, Д. Рікардо, А. Пігу, Дж. М. Кейнса, Ч. Тібу, Р. Барро, В. Оутса, Д. Кінга, К. Ерроу, Г. Блочлігера, Дж. Хікса; питання впливу державної фінансової політики на економічний розвиток країни висвітлено в публікаціях В. Опаріна, С. Юрія, І. Луніної, В. Федосова, А. Даниленка, В. Зимовця; визначенням можливостей бюджетної політики у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України переймаються Л. Лисяк, І. Чугунов, І. Запатріна, Н. Кузьминчук, В. Зайчикова; практичні аспекти використання бюджетних коштів як на національному, так і на регіональному рівні осмислюють Ц. Огонь, Ю. Радіонов, Т. Єфименко, О. Демків, Ю. Пасічник; тематиці формування системи міжбюджетних відносин, ефективного розподілу трансфертів, бюджетного регу-